

Buda főváros első törvényhatósági közgyűlésének megalakulása.

— 1848 —

A szabad királyi városokról szóló 1848: XXIII. törvénycikk Buda főváros belső szervezetében és közigazgatásában igen jelentős változásokat idézett elő. A változások két pont körül kristályosodnak ki: a tisztújítás és törvényhatósági közgyűlés körül. Ezek egymással szorosan összefüggenek, és közös kristályosodási tengelyük a népképviselő elve. A törvény életbelépését követő első tisztújítást illetően a változás abban áll, hogy minden választójoggal rendelkező lakosnak alkalma nyílik közvetlen szavazatával résztvenni a tisztújításokon. Sem a tanács, sem a választott polgárság nem önmagát kiegészítő testület többé. A város arisztokráciájának — a tanácsnak és a választott polgárságnak — rendi hatalma ezen a ponton szenved a első komolyabb csorbát. A későbbi tisztviselőválasztásokat a törvény a törvényhatósági közgyűlés hatáskörébe utalja. Magát a közgyűlést ugyanez a törvény szervezi meg. A közgyűlés képviselőtagjainak megválasztásában szintén érvényesül a népképviselő elve, mert a választásokon résztvehet a város minden választójoggal rendelkező lakosa.

A népképviselői elv azonban, amely elméletben lehetővé tette volna, hogy a város minden egyes polgára maga irányítsa a saját sorsát a közönségén keresztül, az első választásoknál Budán nem vezetett az elv szempontjából meglepő eredményre. Gyakorlatilag ugyanis az új törvény megtörte bár a régi városi arisztokrácia rendi hatalmát, de ugyanakkor vagyoni és jövedelmi cenzusok megállapításával utat nyitott — természetesen a polgári rendhez nem tartozó új elemek mellett — ugyanazon polgári rend túlnyomó érvényesülési lehetőségének.

Az 1848. évi első választásokon a polgárság egyébként sem veszté el még lába alól a talajt, amelyen több mint egy évszázadon át állott. Pusztán a polgárjog birtoklása a törvény által is elfogadott jogalap a választójog megszerzésére — ha nem is kizárólagosan. A polgárság nagyobb része élt is a jogával és a régi polgárjoga alapján szerepel a választói névjegyzékekben. Számosan vannak azonban már az első választásoknál olyanok, akiknek neve mellett a választói névjegyzékekben egyéb jogcímek rovatait is kitöltötték. A polgárjog erejének csökkenésével mintegy előjegyezték a választójog folyamatos birtoklásának és gyakorlásának feltételeit. Megéreztek az idők fordulását, de ugyanakkor gondoskodtak régi jogállományuk átmentéséről is.

A törvényhatósági közgyűlés megalakítása nemcsak a népképviselői elv megvalósításának szempontjából jelentős. A tanács régi teljhatalmából a közgyűlés veszi át a város ügyeinek felsővonalú intézését. Mindazt, amit a tanács a külső tanács és a választott polgárság önkényes kizárásával

jogalap nélkül gyakorolt, a közgyűlés most a törvény rendelkezése értelmében veszi hatáskörébe. Igen találoán jellemezhetjük a közgyűlés szerepét Türnbök János és Házmán Ferenc szavaival. Buda főváros e két országgyűlési követe a törvényt előkészítő tárgyalásokról küldött jelentésében azt mondja, hogy »a közigazgatás a tisztviselők és a képviselők által álló közgyűlés által vezéreltetik«. A tanács eredeti hivatásához és jogköréhez tér vissza, amikor a közigazgatás végrehajtásának szervévé lesz.

A törvény végrehajtása során 1848 április 26-án kerül először sor Buda fővárosban a törvényhatósági közgyűlés megalakításának munkálataira. Ekkor hívja ugyanis a polgármester közös és nyilvános ülésbe az eddigi tanácsot és a választott polgárságot, hogy a törvénycikk 11. §-ának megfelelően a tisztújító szék megtartására a gyűlés tagjai által elnök, egyszersmind a választók összeírása végett küldöttségek választassanak. A tisztújító szék elnökéül, valamint a képviselőválasztások elnökéül is Ráth Péter budai polgárt, tabáni gyógyszerészt választja meg a gyűlés — mint a vonatkozó jegyzőkönyv megőrökíti — felkiáltás útján közakarattal. Ugyanekkor a választók összeírása végett 76 tagból álló *középponti választmányt* küldenek ki.

Az elnök és a választmány vállaira súlyos feladat nehezedett. Törvényhatósági közgyűlést előttük még nem készítettek elő Budán, kitaposatlan úton kellett tehát a célt elérniük. Kétszeresen nehéz volt a feladat számukra azért is, mert úgyszólván valamennyiük polgári foglalkozása másirányú jártasságot eredményezhetett, mint amit az előkészítő munkálatok megkívántak. A törvény szükségessége és az útmutatóul szánt, április 20-án kelt belügyminiszteri körlevél pedig sokszor hagyhatta cserben a tájékozódást keresőket. Ráth Péternek és társainak valóban ritka odaadó munkája tette csak lehetővé, hogy mindössze negyven napi előkészület után a törvényhatósági közgyűlés összeülhetett.

Előkészítő munkálataiknak java részét Buda főváros lakosságának megszámlálása és lajstrombafoglalása, a választási képesség egyénenkénti elbírálása és a választói képességgel rendelkező választók összeírása képezte. Mind a népszámlálás lebonyolítására, mind a választói képesség elbírálására és a választók összeírására célszerűnek mutatkozott — amint e tekintetben az említett belügyminiszteri rendelet kifejezetten rendelkezett is — Buda fővárosnak *választókerületekre* osztása. A felosztást még az április 26-án tartott közgyűlésben akként rendezik, hogy nyolc választókerületre osztják a várost. A Vár, Krisztinaváros, Országút és Újlak egy-egy, a Viziváros és a Tabán két-két választókerületet alkot. A 76 tagú választmány tagjai az így felosztott kerületekre oszolva végezték munkájukat, mint *kerületi választmányok*.

Buda főváros egész lakosságának összeírása és megszámlálása az 1848: XXIII. t.-c. végrehajtása szempontjából igen nagy jelentőségű. A törvény ugyanis a városnemek megállapításánál kizárólag a lakosság lélekszámát veszi alapul és ennek megfelelően különböztet meg *kis-, közép- és nagyvárosokat* a szerint, amint a lakosság száma kisebb 12.000-nél, 12.000 és 30.000 között van, vagy meghaladja a 30.000-et (4. §). A városok ilyen alapon történő felosztásának viszont a választói képesség megállapításánál figyelembe vett különféle cenzusok tekintetében (6. §),

a képviselőtestület tagjainak száma szempontjából (21. és 22. §§), valamint a törvényhatósági közgyűlésen jelenlévő képviselők határozathozatali képességét illetően (29. §) van messzemenő jelentősége. Érthető tehát, hogy az április hó 26-án kiküldött választmány első és legfontosabb feladata a népszéírás és népszámlálás lebonyolítása.

A választmány már a következő napon — április 27-én — tartott ülésében tárgyalja az összeírási lapok rovatbeosztását, amelynek tervezetét maga az elnöklő Ráth Péter készíti el és mutatja be az egybegyűltnek. Ugyanezen az ülésen intézkednek arról is, hogy az összeírás sikeres lebonyolítása érdekében a Várban a városi főkapitány, a többi városrészekben pedig az illetékes albírák hivatalos felszólítást intézzenek a lakossághoz. A felszólítás értelmében az előre meghatározott napokon a kijelölt házakban egy-egy családtagnak otthon kellett tartózkodnia, hogy az összeíróknak a szükséges felvilágosításokat megadhassák. A választmány április 29-i ülésében kiosztják a kerületi választmányok között az összeírási lajstromokat és az összeírás egyszerűsítése és gyorsítása érdekében elhatározzák, hogy minden egyes családfőnek, a cselédség tagjainak, esetleges idegen személyeknek vezeték- és keresztnévét, gyermekeknek azonban csak a keresztnévét írják össze. A zsidóknál az *Észrevételek* rovatban a *zsidó* szó bejegyzésében állapotnak meg. A május 8-i választmányi ülésen a kerületi választmányok már kész lajstromokkal jelennek meg, amelyekből kitévően Buda fővárosnak 1848-ban 38.703 lakosa volt.

A lakosság összeírásánál kényesebb feladatnak bizonyult a választói képesség egyénenkénti elbírálása. A törvény 6. §-a szerint a város közönségéhez tartozó minden teljes korú férfi, aki sem atyai, sem gyámi, sem gazdai hatalom alatt nem áll, sem pedig hűtlenség, csempészkedés, rablás, gyilkolás vagy gyujtogatás miatt fenyíték alatt nincsen, törvényesen bevett valláskülönbség nélkül választó, ha: *a)* akár ő, akár hitvese a város területén fekvő olyan háznak vagy teleknek egy év óta telekkönyvileg nyilvántartott tulajdonosa — örökségi szerzésnél az egy évtől eltekintettek (7. §) — amely ingatlanok értéke kisvárosban 300, középvárosban 700, nagyvárosban 1000 és Pest városában 2000 pengő forint; *b)* a városban egy év óta letelepedett, tulajdon műhellyel rendelkező, legalább egy segéddel dolgozó kézműves, egy év óta a városban bejegyzett és kereskedési teleppel rendelkező kereskedő vagy gyáros; *c)* tudorok, sebészek, ügyvédek, mérnökök, akadémiai művészek, tanárok, a Magyar Tudós Társaság tagjai, kik a városban egy év óta letelepedtek és kisvárosban 40, középvárosban 60, nagyvárosban 80, Pest városában pedig 100 pengő forint házbért fizetnek; *d)* az említettekén kívül választók azok is, akik valamely városban két év óta letelepedtek és kisvárosban 200, középvárosban 400, nagyvárosban 600, Pest városában 800 pengő forint biztos jövedelemmel rendelkeznek. Végül *e)* az eddigi városi polgárok valamennyien választók abban az esetben is, ha az említett pontokban felsorolt feltételek egyikének sem felelnek meg.

A választói képesség megállapításánál a törvény említett §-ában számos meghatározás adott alkalmat különféle értelmezésre. A választmány tagjai gondoskodtak arról, hogy a választói képesség megállapítása körül felmerülhető kérdésekben a saját kebelükből alakítandó nyolctagú

fellebbviteli választmány döntsön. E választmányt az április 27-i választmányi ülésben alkotják meg oly módon, hogy abba minden kerületi választmány választókerületenként egy-egy tagot küld. Tehát a Vár, Krisztinaváros, Országút és Újlak egy-egy, a Viziváros és Tabán két-két taggal szerepelt a fellebbviteli választmányban.

Az egyöntetű eljárás és a viták lehető elkerülése érdekében leszögezi a választmány a választói képesség megállapításánál követendő gyakorlati elveket. Ezek szerint az ingatlanok tulajdonosai tulajdonjogukat teleklevéllel tartoztak igazolni. A kézművesek a céhmester bizonyítványát, a gyárosok és kereskedők pedig hatósági engedélyt (iparendély) mutattak fel. Tudorok, sebészek — általában a diplomások — eredeti oklevéllel és a fizetett házbér összegéről a háztulajdonos *rendesen* kiállított bizonyítványával igazolták a választmány tagjai előtt választás képességüket. Akiket jövedelmük alapján soroltak a választók közé, azok részvények, státuspapírok, hivatalos fizetésről szóló okiratok felmutatásával igazolták igényjogosultságukat.

Külön foglalkozik a választmány a május 8-i választmányi ülésen a városi tisztviselők választóképességének megállapításával. E tekintetben úgy határoznak, hogy a városi tisztviselők csak abban az esetben rendelkeznek választójoggal, ha a törvényben előírt kellékek valamelyikének megfelelnek; tehát városi tisztviselői mivolta senkit sem hozott kedvezőbb helyzetbe a lakosság egyéb tagjainál a választójog szempontjából.

A törvény 6. §-ában említett *gazdai hatalom* kifejezést úgy értelmezik, hogy az nem egyéb *úri hatalomnál*. Tehát a gazdai hatalom alatt állók, úri hatalom alatt lévén, nem független egyének s ilyenekül azok tekintetnek, akik »kialkudott bérért mint cselédek magány polgároknál szolgálnak«. Ezek választójoggal nem rendelkeznek. Ellenben a közszolgálatban lévő mindazok az egyének, akik bár szolgáknak neveztetnek, de rendszeresített nyugdíjra jogosultak, valamint a király és a nádor udvari személyzete is, ha a törvényt szabta választói képességüket egyébként hitelesen ki tudják mutatni, a választók közé fölveendők. Hasonlóképpen föl kell venni a választók közé a diplomások köztisztviselőket, bár esetleg sem a törvényben említett ingatlantulajdonnal, sem a Buda fővárosban megkívánt jövedelemmel nem rendelkeznek, ha legalább 80 pengő forint házbért fizetnek.

A kézművesek választójogára vonatkozó törvényes rendelkezést (6. § *b*) pont) a választmány önállóan, de bölcsen értelmezi. A törvény ugyanis csak annak a kézművesnek a számára biztosítja a választói képességet, aki a városban egy év óta letelepedett, tulajdon műhellyel rendelkezik és legalább egy segéddel dolgozik. Az 1848 májusára kialakuló helyzettel a törvényhozók nem számolhattak. A rendkívül *szorongó körülmények* a kézművesekre nehéz napokat hoztak, és számos kézműves, aki éveken át rendszeresen tartott segédet, kénytelen volt segédjét elbocsátani. A honvédség zászlóinak kibontásakor is bizonyára sok mesterlegény hagyta oda szerszámait. A választmány úgy véli, hogy a törvényhozás az ilyen kézművesek kizárását a választójogból nem célozhatta. Éppen ezért azon meggyőződésben van, hogy nem a törvény ellen, hanem a törvény szellemében cselekszik, amikor úgy határoz, hogy az »oly kézműveseket, akik most netalán segéd nélkül dolgoznak, eddig azonban köztudomásra segéddel

űzték mesterségüket, a választók közé mindenestre beiktassák». Természetesen az ilyen kézművesnek mesteri joggal kellett rendelkeznie.

Miután a választmány május 8-i ülésében az előadottak szerint kifejtette a választójog megállapítása tekintetében alkalmazandó elveit — mintegy értelmezését adta a törvény idevonatkozó 6. §-ának — legközelebbi feladatául a választójoggal rendelkezők összeírását tűzte ki. Május 10—15. napjain foganatosítják az összeírást. A kerületi választmányok délelőtt 9—12 óráig és délután 3—6 óráig ültek együtt. Az összeírás helyiségeiül a Várban a városháza tanácsterme, a Tabánban, Vízivárosban és Krisztinavárosban az illető városrészek törvényházai, Országúton a ferencrendiek épülete, Újlakon pedig az újlaki lelkész lakása szolgált.

A választások alkalmával előfordulható visszaélések meggátolására még az április 27-i választmányi ülésen elhatározzák, hogy minden választói képességgel rendelkező választónak *bizonyítványt* adnak. Ezt a bizonyítványt — választói képességet igazoló jegyet — minden összeírt választó már az összeírásnál megkapta a kerületi választmánytól és csak e bizonyítvány felmutatásával gyakorolhatta választójogát, bárha a választók névjegyzékébe egyébként föl is vették. A bizonyítvány szerkesztését és kellő számban történő kinyomatását is maga az elnök, Ráth Péter vállalta magára.

A népszámlálás megtörténte és a választók névjegyzékének összeállítása után — május 20-án — ismét közgyűlésbe ült össze a választott polgárság és a tanács. E közgyűlésen nagy lépéssel vitték előbbre a törvényhatósági közgyűlés megalakításának ügyét. Pontosán körvonalazták mind a városi tisztviselők megválasztására összeülő tisztújító szék, mind a képviselők megválasztására vonatkozó eljárások rendjét.

Mindenekelőtt elfogadták a választási elnök, Ráth Péter jelentését, amelyből kitűnőleg a város lakosságának és a választóknak összeírására kiküldött választmány sikeresen befejezte működését. A jelentés szerint a 38.703 lélekszámú összlakosságból választói képességgel rendelkezik 1811 fő. Az eredeti választói névjegyzékek átvizsgálása után ez a szám 1809-re csökken, mert számításaikba apróbb hiba csúszott be a választók sorszámozásának elvétése következtében. Buda összlakosságának tehát 4.7%-a rendelkezett választójoggal.

Nem látszik érdektelennek a választójog megszerzésének alapja szerint közelebről vizsgálni a választójoggal rendelkezőket. E szerint az alábbi táblázat állítható össze:

Városrész	A választók száma	A választójog megszerzésének alapja					régibb jog szerint
		ingatlanbirtok	ipar, üzlet	értelmiség és lakbér	jövedelem		
Vár	315	43	26	39	134	73	
Víziváros	502	63	71	23	43	302	
Tabán	428	86	92	37	1	212	
Országút	140	10	17	7	—	106	
Újlak	249	83	18	7	2	139	
Krisztinaváros	175	68	21	5	14	67	
Összesen :	1.809	353	245	118	194	899	
%-ban :	100%	19.5%	13.6%	6.5%	10.7%	49.7%	

A számadatok vizsgálatánál szembetűnő, hogy a város lélekszámahoz viszonyítva aránylag kevés a választójoggal rendelkezők száma. A 4·7% semmiképpen sem fejezi ki azt az arányt, amellyel Buda főváros lakossága a választásokban résztvehetett volna. Kétségtelen, hogy a választói képesség megszerzésének a törvény 6. §-ában körülírt feltételei nem enyhék; alkalmasak arra, hogy egészséges átmenetet teremtsenek a régi polgári rendi világ és a népképviselőt városigazgatása között. A választói képesség megállapítására kiküldött választmány is lelkiismeretesen fogta fel feladatát és ragaszkodott a törvény betűihez, de legalább is annak szelleme ellen sohasem vétett. Elegendő, ha ez utóbbinak igazolására a választói névjegyzékek mellé csatolt *Észrevételek* című füzetekre utalunk, amelyekben a választmány konkrét vitás esetekkel kapcsolatban világosan kifejti álláspontját. De a törvény szigorú feltételei és a választmány lelkiismeretessége ellenére is magasabb lehetett volna a választójoggal rendelkezők száma, ha jogukkal élni kívántak volna mindazok, akiknek a törvény arra lehetőséget nyújtott. A közügy iránt megnyilvánult közömbösség, a megváltozott viszonyokkal szemben tanúsított ellenszenv és a választójogban rejlő polgári hatalom és kötelesség fel nem ismerése egyaránt közrejátszhattak sokak távolmaradásában. Távolmaradásukat feltétlenül megkönnyítette az a körülmény, hogy a törvény nem tartalmaz szankciót a választójoggal szemben közömbös és az azzal élni nem kívánó jogalanyokkal szemben. Előfordult például, hogy a választói névjegyzékbe fölvetett egyik polgár megjelent a választmány előtt, letette az asztalra a választói képességét tanúsító bizonyítványt és a választmány tagjainak szemeláttára kihúzta nevét a választók sorából.

Nem lehet vitás, hogy a választójoggal élni nem kívánók nagy hányada a polgári rendhez tartozó lakosság köréből került ki. Alig tehető fel ugyanis, hogy éppen azok maradtak volna távol a választásoktól, akiknek számára a törvény a népképviselői elv alapján utat nyitott ennek a fontos és régen óhajtott jognak gyakorlására.

A régebbi jog szerint — tehát a polgárjog alapján — választójogot szerettek száma nem értelmezhető olyanképpen, mintha a régi polgári rend tagjai közül csak 899-en szerezték volna meg a választójogot. Még sem közelíti ez a szám azoknak a budai polgároknak számát, akik csupán a polgárjoguk alapján lehettek volna részesei a választójognak. Buda fővárosnak ugyanis már 1828-ban 11.411 főnyi férfilakosságából 1052 a polgár és bár ez a szám 1848-ig feltétlenül emelkedett, most mindössze 899 választó szerepel polgárjoga alapján a választói névjegyzékekben.

Ennek jórészt az a magyarázata, hogy a választói névjegyzékekben szereplő ingatlanbirtokosok, valamint iparosok és kereskedők, bár sokan polgárai a városnak, mégsem a régi jogra való hivatkozással kérik a választói képességük megállapítását, hanem a törvényben alapul nyújtott új jogcímenek. Hogy a birtokosok, iparosok és kereskedők között jelentős számú, polgárjoggal rendelkező választó lehetett, arra nézve az ingatlanszerzésnek és az iparjog megszerzésének a polgárjoggal való szoros kapcsolatai elegendő magyarázattal szolgálnak.

Ha az elmondottak alapján módosítjuk a polgári elemre eső 49·7%-ot, a régi polgári rend tagjainak többségével kell számolnunk. Ez a körülmény

azonban semmit sem von le a törvény értékéből a népképviselési elv érvényesülését illetően. Az elv érvényesülése ugyanis az adott körülmények között nem nyilvánulhatott számszerű eredményekben, hanem sokkal inkább a régi keretek megbontásában, az átalakulás lehetőségének megteremtésében. Ebben a tekintetben a törvény elérte célját, hiszen maga a polgárság élt az alkalommal és új jogcímenekén kérte választójogának megállapítását.

A népszámlálás eredménye alapján Buda a nagyvárosok közé tartozik, minthogy lakosainak száma meghaladja a 30.000-et (4. §). Nagyvárosokban a képviselőtestület legalább 157 tagból áll (21. §). Ehhez a 157 képviselőhöz a 30.000-nél több lelket számláló nagyvárosok minden 30.000-en felüli 800 állandó lakos után még egy-egy képviselőt választhattak (22. §). A törvény azonban nem rendelkezik világosan abban a tekintetben, hogy vajon minden megkezdett 800 lakos után választható-e egy-egy képviselő, vagy csak a teljes 800-as csoportok után küldhetett-e egy-egy képviselővel többlet a város közönsége a törvényhatósági közgyűlésbe. Talán éppen a törvény kevésbé szabatos rendelkezése az oka annak, hogy Budán is a 30.000-en felüli 8703 állandó lakos után majd 11, majd 10 képviselővel számolnak. Reánk maradtak Ráth Péter választási elnöknek a képviselőválasztásokra vonatkozó fogalmazványai, és mind ezekben, mind a közgyűléshez benyújtott jelentésében az országúti kerületben 19 képviselő megválasztásáról tesz említést, viszont amikor ugyanabban a jelentésében felsorolja névszerint a képviselőket, már csak 18 nevet közöl a közgyűléssel. Végeredményben tehát a 8703-as maradék után csak 10 képviselőt választottak, és így Buda főváros törvényhatósági közgyűlésének 167 képviselőtagja volt.

Minthogy a törvény 15. §-ában kimondja, hogy a tisztviselők választása — ellentétben a képviselők választásával — kijelölés »közbejöttével« történik, a május 20-i közgyűlés gondoskodik a 12 tagú *kijelölőválasztmány* megalakításáról. A kijelölőválasztmány tagjait az összes választók sorából kijelölés nélkül választották. Ez a választás szavazati bárcákkal történt olyképpen, hogy a választók mindegyike a szavazati bárcára felírta annak a 12 egyénnek a nevét, akik iránt legnagyobb bizalommal viseltetett. A kijelölőválasztmány tagjait illető szavazati bárcák átvételére és a szavazatok feldolgozására *9 tagú választmányt* küldenek ki. E választmány működésének helyéül az Országháza nagytermét, idejéül pedig május 22-ét jelölték ki, amely napon délelőtt 9—12 óráig és délután 3—6 óráig minden választó leadhatta szavazati bárcáját. Aki a megjelölt időben és helyen a szavazati bárcát leadni elmulasztotta, kimaradt a kijelölőválasztmány választásából, mert a később leadott szavazati bárcákat nem fogadták el.

A tisztújítás idejéül még az április 26-i közgyűlés május 22-ét tűzte ki. Az előkészületek azonban a választmányok legnagyobb munkakészsége és igyekezete ellenére sem nyertek a kívánt időre befejezést. Jelentős késedelmet a tisztújítás mégsem szenvedett, mert a május 20-i közgyűlés már május 27-re kitűzhetette a választásokat.

A törvényhatósági közgyűlés képviselőinek választását közvetlenül a tisztviselők megválasztása utáni időre vették tervbe. A Buda városa

által választandó képviselők számának városrészek, illetőleg választókerületenkénti elosztását ugyancsak a május 20-i közgyűlés állapította meg. A választókerületek lakosságának számarányához képest a Viziváros 51, a Tabán 42, a Vár 20, a Krisztinaváros 18, Újlak 28, Országút szintén 18 képviselőt választott.

A kijelölőválasztmányra történő szavazatok összeszedésével megbízott választmány a közgyűlésben megállapított időben és helyen pontosan összeült. A választók minden zavaró mozzanat nélkül, magas százalékarányban (87,3%) vettek részt a kijelölőválasztmány megválasztásában. A szavazatszedő választmány már május 24-én jelenthette a közgyűlésnek, hogy a jogosult 1809 választó közül 1581 leadta szavazóbárcáját. E választmány május 23-án éjjel 12 órakor fejezte be a szavazatok megszámlálását, amelynek eredményeképpen a tisztújításnál működő kijelölőválasztmány tagjaiul a következőket választották meg: Albert Ferenc, Kreutz Ferenc, Verderber József, Zeitlinger József, Jakobson Károly, Goldinger János, Linhardt Mátyás, Dancier József, Lampl Jakab, Strok Ferenc, id. Thoma József és Tóth István.

A kijelölőválasztmány tagjai közül Jakobson Károly még május 24-én lemondott kijelölőválasztmányi tagságáról.

A választmány közgyűléshez benyújtott május 24-i jelentésének mellékleteként az alábbi nyilatkozatot találjuk az iratok között: »Der gefertigte erklárt hiemit, dass er auf die ihm durch Wahl zugefallene Stelle als Mitglied des Candidations-Ausschusses Verzicht leiste. Ofen am 24. Mai 1848. Carl Jakobson.« A lemondás háttérében meghúzódó okokat és a lemondott választmányi tag pótlását kutatva csakhamar fény derül Jakobson Károly lemondásának igazi okaira, míg a pótlásról történt gondoskodást nem őrizték meg a vonatkozó iratok. Feltehető azonban, hogy a rendkívül fontos szerepet betöltő kijelölőválasztmányt nem hagyták csonkán, azt valamiképpen kiegészítették.

Jakobson Károly szerepének megvilágítása már csak azért sem érdektelen, mert ő volt az egyetlen — a fennmaradt források szerint — aki megkísérelte keresztelni Ráth Péter egyenesvonalú munkáját és párt-híveket toborozva, az első politikai ízű megmozdulással igyekezett befolyásolni a törvényhatósági közgyűlés előkészítő munkálatait.

A május 15-i közgyűlés jegyzőkönyvében olvashatjuk, hogy »Jakobson Károly vezérlete alatt a mai napon összecsoportozott nagy néptömeg által Ráth Péter úr tisztújítási elnökön méltatlanság követtetvén el, közgyűlésileg határozottat, hogy nevezett Jakobson Károly és pártembereinek e rakoncátlankodása szigorúan megvizsgálatván, e bűnösök törvény eleibe állíttassanak és megfenyíttessenek.« Jakobson Károly ellenlábasai a politikai harcmodor kétségtelenül alantas fegyveréhez nyúltak, amikor személyében igyekeztek őt lehetetlenné tenni. Május 24-én a közgyűlés előtt egy bizonyos hiteles bizonyítvány kerül bemutatásra, amely szerint Jakobson Károly ellen Pesten a városi törvényszék előtt tisztí ügyészi per van folyamatban. A bizonyítvány benyújtója Jakobson Károlyt az 1848. évi XXIII. t.-c. 6. §-a alapján kéri kizártni a választójoggal rendelkezők sorából. A közgyűlés a bemutatott bizonyítvány alapján nem foglal véglegesen állást az ügyben, hanem a per keresetlevelét beszerezni kéri.

Mint már említettük, Jakobson Károly nem várja be a fejleményeket és a kijelölő választmányba történt megválasztásáról még a május 24-i közgyűlés napján lemond. Ő maga tudhatta legjobban, hogy Achilles-sarkán érte a támadás, mert két nappal később, május 26-án már a közgyűlés előtt fekszik az 1839. évi pesti tanácsülési jegyzőkönyv 323. számú kivonata, mely szerint »csempészkedés miatt fenyték alatt lévén« az 1848: XXIII. t.-c. 6. §-ának első bekezdése értelmében a választók sorából törlik, amiről — talán mintegy elégtételül — a tisztújítási elnököt, Ráth Pétert is értesítik az érdekelttel egyetemben. Ugyanezen év, 1848 június 8-án, a már megalakult törvényhatósági közgyűlésen Jakobson Károly kérelmet terjeszt elő, hogy egy bizonyos, reá nézve sértő közgyűlési határozatot megmásítanak, a közgyűlés azonban »törvényesen keletkezett saját határozatát meg nem másíthatván« a folyamodó kérelmét nem találta teljeshíthetőnek. Ha ez a kérelem a választójogától megfosztó közgyűlési határozatra vonatkozik — sem a közgyűlési jegyzőkönyv, sem a fennmaradt iratok nem derítenek rá világosságot — akkor igen érdekes jogesettel állunk szemben. Mindenekelőtt alaposan feltételezhető, hogy Jakobson Károly a jogfosztó közgyűlési határozatot sérelmezte. A jegyzőkönyvek ugyanis azt mutatják, hogy ellene sem a tanácsból és a választott polgárságból álló régi közgyűlés, sem a törvény alapján megalakult törvényhatósági közgyűlés más sérelmes határozatot, sőt a kérdéses időközben egyáltalában semminemű határozatot nem hozott. Ha pedig a törvény rendelkezése alapján megalakult törvényhatósági közgyűlés ellene sérelmes határozatot nem hozott, nincsen alapja annak, hogy törvényesen keletkezett határozatról beszéljen. De még ha hozott volna is, minden jogalapot nélkülöz a törvényhatósági közgyűlés állásfoglalása Jakobson Károly kérelmével szemben, mert nincsen olyan jogszabály és nincsen a törvényhatósági közgyűlés határozatképességét megkötő olyan rendelkezés, amely kimondaná, hogy a közgyűlés által hozott határozatok a közgyűlés által meg nem másíthatók. Jogában állott a közgyűlésnek a kérelmezőt elutasítani, de az elutasítás indokolásában — saját hatáskörét ok nélkül megszorítva — vétett a szabatos okfejtés ellen.

Az említett, inkább kísérletnek nevezhető zavaró körülmény leszámításával Ráth Péter választási elnöknek és munkatársainak a törvényhatósági közgyűlést előkészítő munkáját semmi sem hátráltatta. A tisztújítás május 27-én, az Országháza nagytermében megkezdődhetett. A tisztviselők közül — a törvény 15. §-ának értelmében — a *polgármester, főbíró, főkapitány, alkapitány, jegyzők, tiszti ügyész, levéltárnok, telekbíró, számvevő, tiszti főorvos, fősebész és a főmérnök* tisztét *választás útján* töltötték be. A tisztviselők választásában a népképviselési elv alapján minden választójoggal rendelkező budai lakos résztvehetett. Szabad elhatározásukat nem korlátozta, hanem csak irányította a kijelölőválasztmány hármas jelölése.

A tisztviselőválasztás rendjét és szabályait a Ráth Péter elnökletével működő 76-os választmány állapította meg. E szerint a kijelölőválasztmány már a választást megelőző napon nyomtatott példányokban kiosztotta a választók között azoknak a jelölteknek névjegyzékét, akik valamelyik állás elnyeréséért pályáztak. A választók a kinyomtatott névjegyzékek alapján már eleve állást foglalhattak a megválasztandó személyt illetőleg,

Városi-hivatalokért folyamo- dóknak névsora.

Namensverzeichnis der Recurrenten um städtische Dienststellen.

1. Tanácsnoki állomásra. Um Magistratsrathsstellen.

Feley Ede	Paulovits László
Ludaics Miksa	Manokovits György
Soltész József	Piday János
Davidovits Dávid	Paldt József
Sándrik Pál	Ottmayer Antal
Nerodolik József	Máry Károly
Ebenhöch Anton	Ujváry Mihály
Temesváry Döme	Barna Ferencz
Andorffy Károly	Peregrini Elek.
Ronry Vincze	Weidinger Alajos
Balássy Antal	Balás Dénes
Brandtweiner János	

2. Jegyzői és ügyészi állomásra. Um Notár- und Fiskalstellen.

Schachtner Antal	Gallé József
Perviz János	Kasenszky József
Kúnhegyi Kámil	Micsinyei Antal
Gáspár Lajos	Hüttenbach Károly
Királyi Pál	Petz Adolf
Medve Imre	Raitsits Lajos
Hertl József	

3. Felsőbb állomásokra következő városi tisztviselők: Um höhere Aemter folgende städtische Beamten.

Zalaffy István.	Csik József
Eberling Mihály	Kinnach Károl

4. Főorvosi állomásra. — Um die Phyzikatstelle.

Hoffer István	Aizinger Endre
Schwüle orvostudor	

5. Számvevői állomásra. Um die Buchhalterstelle.

Eberl János	Trettina János
Mangold Ignác	

6. Mezei kapitányi állomásra. Um die Feld-Hauptmannstelle. Bogissits György.

Kelt Budán, Majus hó 25-én 1848.

A' kijelölési választmány által.
Durch den Candidations-Ausschuß.

Druck von Bogó.

annál is inkább, mert bár a kijelölőválasztmány gyakorolta a hármas jelölés jogát, mégis a megnyilatkozó közvéleményt a jelöléseknél tartozott figyelembe venni.

A tisztújítás napján az elnök, Ráth Péter nyitja meg az ülést, amelyen mindenekelőtt a régi tanács, a tisztikar és a választott polgárság eddigi hivatalaikról lemondanak. A választás idejére, a törvény 14. §-a szerint, a kapitány, a tiszti ügyész és a jegyző tisztének betöltéséről a választási elnök helyettesítés útján gondoskodott, sőt Budán — az ügymenet folytonosságának biztosítása érdekében, a közgyűlés határozata alapján — egy törvényszéki elnök, két tanácsnok és egy jegyző helyettesítésére is volt felhatalmazása. A lemondások elfogadása után először a főhivatalokra, és pedig a polgármester, a főbíró és a kapitány állására történt meg a jelölés. Minden egyes állásra három egyént jelöltek, a választók pedig titkos golyóvetés által szavaztak. A három állásra jelölt kilenc egyén közül a meg nem választott hat pályázó más tiszti állásokra ismét jelölhető volt. A kilenc tanácsnoki állásra egyszerre 27 személyt jelölt a kijelölőválasztmány, a választók pedig a három legfőbb hivatal betöltésénél alkalmazott módszerhez hasonlóan titkos golyóvetés által szavaztak. A megválasztottak azonnal letették a hivatali esküt és az állásukkal járó jogok és köteleességek birtokába léptek. Az alsóbb, de a még szintén választás útján betöltött hivataloknál is érvényesítették azt az elvet, hogy a felsőbb hivatalokra kijelölt, de meg nem választott pályázókat az alsóbb tisztségekre ismét jelölhették.

A tisztviselőválasztások három napot vettek igénybe és május 29-én sikeresen befejeződtek. Huszonnégy állást töltöttek be a tisztújítás alkalmával választás útján (l. a Függelék). A választott főtisztviselők személyi körülményeit vizsgálva kiténik, hogy közülük tizenháromnak (54·2%) polgárjoga volt, és tizenegyen nem tartoztak a polgári rendhez (45·8%). Ez a százalékarány nagyjából megfelel a választók között szereplő kifejezetten polgárjogúak (49·7%) és a polgári rendhez nem tartozók (50·3%) arányának, ha a polgári rendhez tartozó választók javára kiigazítást végzünk. Ez a kiigazítás indokolt, mert — mint említettük — a választók jelentős számban nem hivatkoztak polgárjogukra a választói jogosultság megállapításánál. Figyelemreméltó, hogy a választott tisztviselők 75%-a, tehát tizennyolcan már előbb is Buda főváros szolgálatában állottak, míg 25%-uk, tehát mindössze hatan nem tartoztak megválasztásuk előtt a város tisztviselőkarához. Ebből a 25% új tisztviselőből azonban csak egynek volt polgárjoga és ötnek nem. Kétségtelen, hogy ebben a tényben a rendi átalakulásnak nagy szerepe volt, bár kétségtelen az is, hogy a polgárjog birtoklása nem tartozott a tisztviselői alkalmaztatás feltételei közé 1848 előtt sem. Az újonnan választott tisztviselők közül azok, akik már előbb is tisztet viseltek a városnál, nem voltak valamennyien budai polgárok, sőt akik polgárok voltak, azoknak legnagyobb része is csak az 1840-es évek második felében vétetett föl a budai polgárok közé. A hat, városi tisztséget eddig be nem töltött, új tisztviselő közül egyébként előző foglalkozásukat tekintve két értelmiségi (egy ügyvéd és egy mérnök), három birtokos (ház és föld) és egy gazdálkodó foglalkozású volt.

A tisztújítás megtörténtével az alakítandó törvényhatósági közgyűlés tagjainak számszerűleg kisebb, de mindenesetre lényeges fele megválasztott. Ráth Péter is túljutott megbízatásának kényesebb részén, hiszen az állások javadalmazással járván, egyszersmind kenyérkérdést is jelentettek az érdekeltek számára, aminek következtében a tisztviselőválasztások az elnök részéről igen nagy tapintatot és körültekintést igényeltek. A budai választók is bizonyára nagyobb jelentőséget tulajdonítottak a tanácsban ülő egy-egy tisztviselő hivatalos hatalmának, a régi tapasztalatok alapján, mintsem egy közgyűlésben működő képviselőének, akinek tevékenységi körével, működésének jelentőségével alig lehettek tisztában.

Közvetlenül a tisztújítás után a képviselőválasztásokra került sor. Május 30-án minden választókerületben kiosztják a szavazóbárcákat, június 1-én pedig a szavazóbárcák beszédésére a népösszeírással megbízott 76-os választmány minden kerületben az albírósi épületekben reggel 8—12 óráig és délután 3—6 óráig ülésezett. A munkálatok gyorsan peregtek: június 2-án a leadott szavazóbárcákat a választmány összeszedi, megszámlálja és a megválasztott képviselőket jelenti az elnöknek. A szavazás *títkosan* történt, előzetes kijelölés nélkül. Választási jogát a képviselőválasztásoknál is kiki csak személyesen gyakorolhatta.

Az 1848:XXIII. t.-c.-nek talán egyetlen szakaszán sem érezhető olyan mértékben az országgyűlés gyors munkája, mint a passzív képviselőválasztási jogot tárgyaló 20. §-án. Ez a paragrafus igen súlyos félreértésekre adhat okot. Azt mondja ugyanis: »Azalatt, míg a törvény másképp intézkedend, képviselőül a város bármely letelepedett lakosa törvényesen bevett valláskülönbség nélkül megválasztható.« E szerint a passzív képviselőválasztási joggal rendelkezők köre összehasonlíthatatlanul tágabb lenne a 6. §-ban hovatovább részletesen körvonalazott aktív választójoggal rendelkezők körénél. Valószínű, hogy a passzív választójog gyakorlásához feltételezték legalább az aktív választójog birtoklását. Tény azonban az, hogy ugyanazt a Jakobson Károlyt, akitől — mint említettük — az aktív választójog gyakorlását megvonták, a Vizivárosban képviselővé választották. Minthogy nincsen nyoma annak, hogy Jakobson Károly az aktív választójogát időközben visszanyerte volna, feltételezhető, hogy Budán a törvényt e részében betűszerint értelmezték.

Június 4-én Ráth Péter választási elnök már elkészíthette jelentését a képviselőválasztások eredményéről. E szerint a lakosság számáraéhoz képest még a május 20-i közgyűlésben megállapított számú képviselőre a Várban leadtak 203 szavazatot, a Vizivárosban 331-et, a Tabánban 342-t, Országúton 115-öt, Újlakon 216-ot, a Krisztinavárosban 140 szavazatot. Választójogával tehát 1347 lakos élt, ami az összes választók 74,4%-ának felel meg. Ez a százalék — összehasonlítva a tisztviselők megválasztásánál közreműködő kijelölőválasztmány választására leadott szavazatok százalékarányával (87,3%) — csökkenést mutat.

A választók megcsappant érdeklődésének magyarázatánál a törvényhatósági közgyűlés megalakulására vonatkozó iratok gyér száma és a megélvők szükszavúsága miatt csupán feltevésekre lehet szorítkozni. Legtöbb alap kínálkozik annak feltevésére, hogy a már említett Jakobson-féle

megmozdulás több volt a jegyzőkönyvben feljegyzett *rakoncátlankodásnál*. Jakobsont és párthíveit — bár feltehetőleg nem vezették tisztán elvi szempontok — mégis az új rend haladó irányába kényszeríthette az a körülmény, hogy a régi városi vezetőséggel szemben céljaik elérésére más út nem kínálkozott. Jakobson egyébként nem volt budai származású, külföldről, Poroszországból került Budára és a budai polgárjogot is alig másfél évtizede szerezte meg.

Legszámottevőbb ellenlábasai viszont egytől-egyig tősgyökeres budai polgárok, többnyire maguk is polgárok leszármazottai, régóta tagjai a polgári rendnek. Ezeknek hívei viszont vagyoni és tradicionális szempontokból alig lelkesedhettek a változásért, bizonyára konzervatív irányt képviseltek. A két párt mérkőzésének lehetett a következménye, hogy a konzervatív csoport tagjai közül számosan passzív magatartást tanúsítottak és nem éltek szavazati jogukkal. Megerősíti a feltevést az a körülmény, hogy a Vizivárosban, ahol Jakobson Károlyt képviselővé választották, három megválasztott képviselő is lemond, holott más városrészekben egyetlen lemondásról van csak tudomásunk. Ez az egyetlen lemondás is egészen más természetű okokra vezethető vissza, és abban semminemű politikai szempont szerepet nem játszott. Oeffner Ferenc, volt budai polgármester, várbeli képviselő mandátumának visszaadásáról, helyesebben el nem fogadásáról van itt szó, mert hiszen még a választás napján visszalép és helyette mást választhatnak azonnal képviselővé. A Vizivárosban viszont Kreutz Ferenc, Hilbinger János és Zeitlinger József lemondása csaknem egy időben — június 5-én és 6-án — következik be és alig lelheti másban magyarázatát, mint az említett politikai szempontokban. Említésre méltó egyébként, hogy a lemondott képviselők helyének betöltésére nem gondoltak pótképviselők választásával. A közgyűlés, ahova a lemondást benyújtották, egyszerűen tudomásul veszi a lemondásokat azzal, hogy a tisztújítások befejezése után a kilépett képviselők helyét mással pótolni nem lehet.

A megválasztott képviselők személyi körülményeit vizsgálva (1. a Függelék), arra a megállapításra juthatunk, hogy a polgárság — akár híve volt az új rendnek, akár nem — túlsúlyát a képviselők között is megtartotta. A megválasztott 167 képviselőből 134 a polgári rendhez tartozott, ami 80%-nak felel meg. Foglalkozásukat tekintve az alábbi táblázatot állíthatjuk össze :

Városrész	Képviselők száma	Értelmiség	Iparos és kereskedő	Ház- és földbirtok	Gazdálkodó
Vár	20	3	5	10	2
Viziváros.....	51	4	33	9	5
Tabán	42	8	22	6	6
Országút	18	4	10	2	2
Újlak	18	—	10	4	4
Krisztinaváros	18	4	7	3	4
Mindössze :	167	23	87	34	23
%-ban :	100%	13·8%	52·1%	20·3%	13·8%

Kiemelkedik a táblázatból az iparos és kereskedő foglalkozású képviselők magas száma a Vizivárosban, ahol feltehetőleg — mint említettük — politikai állásfoglalásra került sor. Kétségtelen jele ez az iparos- és kereskedő-osztály korai politikai érdeklődésének.

A tisztújítás és a képviselőválasztások befejeztével a törvényhatósági közgyűlés egyik legfontosabb eleme, a közgyűlés testülete meghatározást nyert. A törvény azonban nem beszél világosan, amikor azt mondja, hogy: »A közgyűlés áll: a városi tisztviselőkből és képviselőkből együttvéve.« (29. §) Alig képzelhető ugyanis, hogy valamennyi, tehát a tanács által kinevezett és kisebb jelentőségű munkakört betöltő tisztviselő is tagja lett volna a közgyűlésnek. A törvény szavai legtágabban is csak úgy értelmezhetők, hogy a törvényhatósági közgyűlésnek csak a főbb állásokat betöltő tisztviselők voltak a tagjai, következésképpen azok, akiket tisztségeikre maga a közgyűlés választott meg; tehát: a polgármester, főbíró, főkapitány, alkapitány, tanácsnokok, jegyzők, tiszti ügyészek, levéltárnokok, telekbíró, számvevő, tiszti főorvos, főbeszéz és a főmérnök. A felsorolt tisztviselőknek, valamint a képviselőknek a közgyűléseken személyenként tanácskozási joguk és szavazati joguk volt.

A közgyűlés egyéb elemei, tisztségei és rendje tekintetében a törvény többé-kevésbé világosan rendelkezik. A közgyűlés elnöke a polgármester, vagy annak akadályoztatása esetén a legidősebb tanácsnok. Érvényes határozat hozatalához a törvény 29. §-a szerint városnemek szerint más-más számú tag jelenléte szükséges. Nagyvárosokban, tehát Budán is legalább 40 tag jelenléte volt szükséges érvényes határozat meghozatalához. A különféle bizottságok, amilyenek az árvaügyi, gazdasági, szépitési s egyéb bizottságok, nem állottak közvetlen összeköttetésben a közgyűléssel, hanem csak a tanács közbejöttével. (28. §) Mind a közgyűlésnek, mind a tanácsnak ülései nyilvánosak. (26. §) Az üléseken a hallgatóságnak a tanácskozásokat megháborítani nem szabad. A csendet fenntartani az elnök kötelessége és ehhez megfelelő személyzetet vehet igénybe. (27. §) Világosan rendelkezik a törvény a közgyűlés összehívásának időpontja felől. Közgyűlést kell tartani minden hónapban legalább egyszer; lehet azonban többször is, valahányszor azt vagy a közgyűlés előre elhatározza, vagy a tanács, illetőleg a polgármester a sürgető körülmények miatt szükségesnek tartja. (30. §)

Már kevésbé részletes és közvetlen a törvény rendelkezése a törvényhatósági közgyűlés hatáskörének megállapításánál. 25. §-ában ezeket mondja: »Azalatt, míg a törvény részletesen intézkedend, a tanács azon hatósággal ruháztatik fel, mellyel jelenleg a megyei kisgyűlések bírnak, — a közgyűlés pedig ugyanazon hatósággal, mellyel a megyei közgyűlések vagynak ellátva, kivéve a be- és kitáblázásokat, továbbá azon kérdéseket, melyek szoros értelemben bírói eljárást igényelnek, vagy bírói zár megrendelését foglalják magokban.«

A gyakorlatban Buda fővárosban nem merültek fel viták a közgyűlés hatáskörét illetőleg. Nem merültek fel egyszerűen azért, mert a közgyűlés magát a város legfőbb szervének tekintette, gyakorolta a városigazgatás teljes hatalmát, saját hatáskörébe utalta mindazt, amit a régi tanács hatásköréből oda utalni jónak látott. Megtehetette ezt annál könnyebben,

mert a teljes tanács személyenkint is tagja volt a közgyűlésnek, elnöke pedig mindkettőnek közös a polgármester személyében. A közgyűlés a tanácsot annak tekintti, aminek hajdani rendeltetésénél fogva szánták: a közigazgatás élén álló, legfőbb végrehajtó szervnek. Talán éppen ilyen megfontolások készítették a közgyűlést például olyan elhatározásra, hogy az alsóbbrendű tisztviselők kinevezését, amit a tanács a közgyűlés elé végrehajtás végett fölterjesztett, illetékes intézkedés és a tisztviselők kinevezése céljából visszaküldötte a tanácsnak.

Ráth Péternek és munkatársainak derekas munkája lehetővé tette, hogy a közgyűlés lelkiismeretes előkészítés után 1848 június 5-én összeülhetett. Walheim János polgármester hívja össze Buda főváros első törvényhatósági közgyűlését, amelynek első intézkedése tárgyalás alá venni a Ráth Péter tisztújítási elnök által benyújtott jegyzőkönyvet. Mielőtt azonban annak tárgyalásába kezdene, »a közgyűlés szíves feladatának ismeri Ráth Péter úrnak a tisztújítás körül saját érdekei háttérbe szorítása mellett tett ernyedetlen szorgalma és fáradozása«-ért köszönetét nyilvánítani. A köszönetnyilvánítást írásban és küldöttség útján kívánja a közgyűlés Ráth Péterhez juttatni, »azonban a hazafiúi buzgalom maga magát az öntudat által legjobban jutalmazván, Ráth Péter úr kijelenté, hogy társadalmi kötelességének teljesítéséért már a hatósági elismerés által is túlságosan jutalmaztatott, azért a közgyűlés »a szerénységet sérteni nem akarván, a küldöttségtől elállott.«

Sem az előkészítő munkálatok, sem a jogszabályok nem terjedhettek ki a közgyűlés tényleges lefolyásának minden technikai kérdésére. Természetes, hogy az első közgyűlések voltak hivatva a részletkérdésekben állást foglalni és a követendő szabályokat megállapítani. Így mindjárt a második közgyűlésen napirendre kerül a jegyzőkönyvek hitelesítésének kérdése. Az első ülés jegyzőkönyvét Walheim János polgármester, a közgyűlés elnöke és a tanácsi főjegyző, egyszersmind a közgyűlés jegyzője, Micsinyei Antal hitelesítették aláírásukkal. Fölvetődik az az indítvány, hogy minden közgyűlés esetről-esetre nevezzen ki néhány tagot, akik az elnökkel a jegyzőkönyvet hitelesítik. Az indítványt nem fogadják el azzal a megokolással, hogy a közgyűlés törvényes elnöke az egész választó testület bizalmát bírja, annak folyományaképpen jutott tisztségéhez, és így az ő hitelesítése iránt eleve nem támadhat kétség. Éppen ezért elhatározzák, hogy a közgyűlési jegyzőkönyvet a mindenkori elnök és a jegyző írja alá, miáltal az teljes hitelűvé lesz.

Egy másik indítvány azt kívánja, hogy az egyes ülések jegyzőkönyve elé jegyezzék föl a megjelent tagok nevét. Nyilvánvalóan a tanácsülések jegyzőkönyveinél követett gyakorlat lebegett az indítványozó szeme előtt, de indítványát nem fogadták el. Az elutasítást azzal indokolták, hogy a közgyűlés csak akkor lesz határozatképes és határozata az összes hatóságra kötelező, ha a közgyűlés tagjai törvényes számban megjelentek. A határozatok érvényessége tehát nem a megjelent személyektől, hanem csupán a megjelentek törvényes számától függ. Ennek következtében a közgyűlések elé jelenléti névsort szerkeszteni fölösleges.

Az első közgyűléseken határoznak a közgyűlések száma és az ülések időpontja felől is. Rendes közgyűlés tartandó minden hónap első hétfőjén,

ha pedig ez ünnepnapra esnék, a következő napon. Ha akár a rendes, akár a rendkívüli közgyűlés egy nap alatt be nem végződnek, az mindaddig folytatandó, amíg valamennyi közgyűlési tárgyat le nem tárgyalták, és az előbbi napon szerkesztett jegyzőkönyv a következő napon egész terjedelmében fel nem olvastatott. Közgyűlést kell tartani akkor is, ha az előző napokról fölvetett jegyzőkönyvek hitelesítésén kívül egyéb tárgy nem lenne.

A közgyűlések jegyzőkönyveire fordított különös gondosságuknak köszönhetjük, hogy a budai törvényhatósági közgyűlés eseményei és határozatai világosan és bőven rendelkezésünkre állanak. Megismerhetjük ezekből a törvényhatósági közgyűlések rendkívül sokágú munkáját, amelyet azonban a 48-as események kedvezőtlen fordulata után megváltozott viszonyok és a felsőbb intézkedések megszakítottak.

Baraczka István

JEGYZETEK.

A tanulmány adatainak zömét egyetlen iratcsomó szolgáltatta, miért is mellőztük a reá vonatkozó esetenkénti hivatkozást. Az első budai törvényhatósági közgyűlésre vonatkozó iratokat Budapest székesfőváros levéltára őrzi: *Budai lajstromozatlan iratok 1848. Közgyűlési csomó*. A tanulmányban szereplő minden adat, amelynél magában a szövegben közelebbi megjelölés nem található, ebből az iratcsomóból való.

Esetenkint és részletesen megjelöli maga a szöveg a tanácsülési és közgyűlési jegyzőkönyvekből vett forrásanyagot. A jegyzőkönyvekre vonatkozólag megjegyezzük, hogy 1848 június 5-e előtt a tanács és választott polgárság közös üléseire vonatkozó jegyzőkönyvek a budai tanácsülési jegyzőkönyvekben található, bár az említett közös ülést *közgyűlésnek* nevezik és a reájuk vonatkozó jegyzőkönyvet *közgyűlési jegyzőkönyvnek*.

1848 június 5-től a törvényhatósági közgyűlés önálló jegyzőkönyvet vezet, amelyet szintén Budapest székesfőváros levéltára őríz: *Buda főváros törvényhatósági közgyűlésének jegyzőkönyve (1848)* néven.

A választott tisztviselőkre és képviselőkre vonatkozó adatokat két forrásból merítettük:

a) Buda főváros polgárkönyvei.

b) Az 1848. évi törvényhatósági közgyűlés választói névjegyzékei.

Mindkét forrás Budapest székesfőváros levéltárában található az említett jelzéssel. A forrásra maga a szöveg félre nem érthető utalással szolgál.

FÜGGELÉK

Buda főváros első, 1848. évben alakult törvényhatósági közgyűlésének tagjai:

a) A választott városi tisztviselők.

Név	Állás	Polgárjogot nyert	Foglalkozás	Megjegyzés
Walheim János ..	polgármester	1828. VII. 21	tanácsnok	polgár fia 1832 óta h.-kapitány ¹⁾
Andorffy Károly .	főkapitány	—	ügyvéd	a Pester Zeitungnál 600 pft jöv. ²⁾
Keller Ferenc	tanácsnok	1828. VII. 14	tvsvi jegyző	polgár fia 1837 óta kapitány ¹⁾
Bajcsy Károly ...	«	?	főügyész	a választói névjegyzék szerint polgár
Brandtweiner János	«	1845. VI. 9	aljegyző	1847 óta h. főjegyző ¹⁾
Temesváry Döme .	«	1844. I. 8	gazdálkodó	—
Nerodolík József ..	«	1847. X. 11	főügyész	1843 óta ¹⁾
Balázs Antal ...	«	1846. XII. 30	ügyvéd	1846? tb. alügyész ¹⁾
Paulovics László .	«	—	birtokos	kisjeszeni Paulovics ³⁾
Máry Károly	«	—	háztulajd.	vizivárosi születésű ³⁾
Feley Ede	«	—	háztulajd. ³⁾	—
Micsinyei Antal ..	tan. főjegyző	—	1847 h. jegyző ¹⁾	ügyvéd ²⁾
Weidinger Alajos .	tvsvi főjegyző	1847. X. 13	tvsvi aljegyző	1847 h. tvsvi főjegyző ¹⁾
Gáspár Lajos	főügyész	—	ügyvéd ²⁾	alügyész ¹⁾
Csik József	levéltárnok	1847. X. 13	h. aljegyző	1847 óta ¹⁾
Frenreisz Ferenc..	főorvos	—	orvos ³⁾	1833 tb. fizikus ¹⁾
Mangold Ignác ...	számvevő	1847. X. 11	számtiszt	1841 óta ¹⁾
Kiss Sándor	fősebész	—	nőkörházi sebész ¹⁾	háztulajdonos ²⁾
Hertl József	tan. aljegyző	1846. I. 16	gyakorló	1843 óta ¹⁾
Eberling Mihály .	tvsvi aljegyző	1847. X. 11	tvsvi iktató	1847 óta ¹⁾
Perviz János	első alügyész	—	tb. alügyész ¹⁾	ügyvéd ²⁾
Hüttenbach Károly	másod alügyész	—	tb. alügyész	1846 óta (Loc. 2610/1846.)
Ebenhösch Antal .	alkapitány	1847. X. 11	alkapitány	1846 óta ¹⁾
Varásdi Lipót ...	mérnök	—	mérnök	NB. magánmérnök volt előbb

¹⁾ Schmall Lajos: Adalékok Budapest székes főváros történetéhez. Bp. 1899. II. köt. 288—342. 1.

²⁾ A választói névjegyzék adatai szerint.

³⁾ Az 1857. évi népszámlálásból vett adatok.

NB. A polgárjogra vonatkozó és a közelebbi forrást meg nem jelölő adatok a székesfőváros levéltárában őrzött Buda városi polgárkönyvekből valók.

b) A választott képviselők.

Vár.

Név	Polgárjogot nyert	Foglalkozás	Megjegyzés
Csáky József	—	háztulajdonos	
Czigler József	—	háztulajdonos	
Gellert Sándor	1832. II. 17	szabó	
Götz Alajos	—	600 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Házmán Ferenc	1843. V. 10	főgyész	orsz. gy.-i követ
Hessz János	1847. X. 11	udv. kam. titkár	
Jászay Antal	1833. VI. 26	gazdálkodó	eredetileg : Jasser
Jóry Ferenc	1847. X. 13	ügyvéd	
Kimmach Lajos	—	házt. kőműves	1850. IV. 19. óta polgár
Kiss Miklós	—	1500 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Krach Mihály	1824. IV. 9	lakatos	
Molterer Antal	—	háztulajdonos	
Nagy Márton	1847. X. 11	gazdálkodó	
Schüffner Antal	—	600 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Stern Móric	1833. IX. 18	könyvkötő	
Szentiványi Vince ...	—	2000 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Szieber Károly	—	háztulajdonos	
Tenczer Károly	—	háztulajdonos	
Thoma József id. ...	1804. XI. 26	tímár	nagyiparos
Zahoray Antal	1816. IX. 25	paszomántos	

Viziváros.

Bagó Márton	1836. X. 26	nyomdatulajd.	
Binczberger Péter ...	1838. VI. 13	cipész	a budai polgárkönyvben : Pinczberger
Blum János	1836. III. 14	molnár	
Brukner Antal	1827. IX. 7	szőlőműves	
Burger Pál	1837. IV. 5	hentes	húsfüstölő
Danczer József	1818. X. 23	pék	
Dolánszky János ...	1829. III. 9	asztalos	
Ertl György	1818. III. 16	kefekötő	
Filó Keresztély	—	600 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Fischer Jakab	1828. I. 4	szíjgyártó	
Frum Agoston	1833. XII. 30	halász	
Gebhardt József ...	1823. V. 21	volt hadnagy	birtokos
Graeffl József	1845. I. 13	kereskedő	
Gretschl József	1822. X. 25	ezüstműves	
Hakstok Ignác	1841. I. 15	mészáros	
Hausmann József ...	1835. III. 9	pék	
Házmán Pál	1819. III. 26	kádár	
Hikisch Vince	1831. I. 26	gazdálkodó	
Hilbinger János	1829. X. 23	aranyműves	1848. VI. 5 lemondott
Hofhauser Antal ...	1823. III. 19	kőfaragó	
Hollmann József ...	1829. I. 26	gyógyszerész	
Huber Jakab	—	600 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Jageman János	—	háztulajdonos	
Jakobson Károly ...	1834. III. 26	ács	
Krátz Ignác	?	—	a vál. névjegyz. szerint polgár
Koller József	1832. V. 11	szabó	
Kreinecker Ferenc ..	1816. VI. 19	szabó	

Név	Polgárjogot nyert	Foglalkozás	Megjegyzés
Kreuz Ferenc	1819. IX. 24	kékfestő	1848. VI. 5 lemondott
Lencz István	1832. II. 27	bőrös	
Lovas István	1834. X. 24	kalapos	
Mandl Ferenc	?	—	a vál. névjegyz. szerint polgár
Molnár Gergely	1836. I. 29	csizmadia	
Nasztly Rudolf	—	háztulajdonos	a vál. névjegyzékben Nasztly
Novotny József	1835. XI. 27	szűcs	
Pavlovsky József ...	1845. II. 19	szíjgyártó	
Pferinger János	1825. VI. 24	szatócs	
Prosz Lipót	1829. I. 5	fogadós	
Roscogni Miklós	—	háztulajdonos	
Rupp Jakab	—	háztulajdonos	
Seiff József	—	800 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Schäffer József	1840. VII. 8	esztergályos	
Schmidt János	1843. V. 19	gazdálkodó	
Schropfer Endre	—	könyvkereskedő	
Spacek Vince	1831. I. 14	üveges	
Spielmann Péter	1829. I. 9	lakatos	
Stangl János	1842. V. 17	kam. hivatalnok	
Stefula János	—	800 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Thalviser Béla	1823. IX. 12	birtokos	a helytartótanács tagja
Tóth István	1832. VII. 9	asztalos	
Weninger Ferenc	—	900 pft jöv.	közelebbi megjelölés nélkül
Zeitlinger József	1821. VIII. 1	kádár	1848. VI. 6 lemondott

Tabán.

Albert Ferenc	—	csillagász	1000 pft jöv.
Beliczay Mátyás	1814. XII. 16	csizmadia	
Bercsy György	1840. VIII. 14	gazdálkodó	
Bogisits György	1843. IV. 18	birtokos	
Bosnyakovits József .	1827. VI. 15	szőlőműves	
Danczer György	1822. III. 8	pék	
Delhaes Miklós	—	keresk., háztul.	
Fischer György	1840. VII. 6	késes	
Franz Alajos	1838. XII. 31	üveges	
Froman Elek	1847. X. 13	udv. kam. hiv.	
Füll Mihály	1816. VI. 12	birtokos	
Hajós Sándor	1843. IV. 28	kalapos	
Hubner Fülöp	1839. X. 23	gazdálkodó	
Kecskeméthy Mihály.	1844. VI. 5	lit. tan. hiv.	
Kiatz Ignác	—	ügyvéd, háztul.	
Kováts Lajos	1844. VIII. 17	szűcs	
Kraits János	1832. II. 17	kereskedő	
Lakner János	1843. XII. 15	mézeskalácsos	
Lampl Jakab	1819. VII. 30	kádár	
Légrády Károly	—	birtokos	
Linhardt Mátyás	1832. I. 4	pék	
Lób János	1830. II. 19	szőlőműves	
Matulay Máté	1831. X. 24	könyvkötősegéd	
Neubrand Antal	1835. II. 18	gazdálkodó	
Oekonom Naum	—	háztulajdonos	
Petz Antal	1830. ?	molnár	a budai polgárkönyvben nem szerepel
Pfisterer Károly	1847. X. 11	főhercegi protokollista	

Név	Polgárjogot nyert	Foglalkozás	Megjegyzés
Prey Ferenc	1824. VI. 14	birtokos	
Pribék Béla	—	mérnök	1200 pft jöv.
Ráth Péter	1841. VII. 16	gyógyszerész	
Reder Antal Adolf ..	—	háztulajdonos	
Sandrik Pál	1837. IX. 22	ügyvéd	
Schweiger Vencel	1824. VII. 19	lisztkereskedő	
Seidl József	1829. I. 26	vaskereskedő	
Staffenberger Ignác ..	1819. II. 5	tímár	
Stankovits József ...	1843. IX. 11	szatócs	
Stefanovits János ...	1834. IX. 3	szűcs	
Stojanovits György ..	1828. ?	keresk., háztul.	
Stockinger Péter.....	1835. IV. 25	szíjgyártó	
Szelestyey József	—	háztulajdonos	
Thoman Jakab	1828. VIII. 6	szabó	
Ziegelwagner Ignác ..	1845. IX. 16	asztalos	

Országút.

Adler Manó	—	gyógyszertártul.	300 pft jöv.
Cullmann Károly ...	1825. VII. 4	birtokos	
Eckerman Ferenc....	1832. VI. 18	építőmester	
Fellermayer Antal ...	1833. II. 8	kereskedő	
Flessler Károly	1847. I. 4	lisztkereskedő	gazdálkodó
Goldinger Ignác	1835. X. 26	asztalos	
Hug Celestin	1829. IX. 21	sebész	
Koller Antal	—	kir. tiszt	birtokos
Krancz Lőrinc	1828. XI. 5	kádár	
Mayer Máté.....	1832. VI. 15	mészáros	
Reischl Antal	1829. XII. 4	ács	
Strobl Károly	1827. VII. 25	fakereskedő	
Thir György	1831. I. 7	molnár	
Verderber József	1819. V. 12	tímár	
Walter Antal	1822. I. 30	ács	
Zechmeister Antal ...	1823. VI. 30	birtokos	
Zehetner Mihály	1837. II. 22	gazdálkodó	
Zichler József	1835. IX. 11	birtokos	polgár fia

Újlak.

Benda József.....	1832. VII. 18	kereskedő	
Birghoffer Ignác	1829. V. 25	mészáros	
Carl József.....	—	birtokos	polgár
Eckmayer Engelbert.	—	birtokos	polgár
Endresz Antal	1839. V. 17	molnár	
Endresz Mihály	1828. XI. 3	molnár	
Harrer Tóbiás ifj. ...	—	ház- és szőlőbirt.	polgár
Holzspach András id.	1843. III. 8	gazdálkodó	
Krems Mátás	—	mészáros	polgár
Linczenpolcz János ..	1837. III. 6	gazdálkodó	
Mayer Márton.....	1832. IV. 4	molnár	
Nepp Ferenc	1832. IV. 4	szabó	
Novák Lőrinc	—	háztulajdonos	polgár
Petz József	1841. VI. 4	kádár	

Név	Polgárjogot nyert	Foglalkozás	Megjegyzés
Schumayer István ...	1833. I. 21	gazdálkodó	
Strak Ferenc	1824. VII. 16	molnár	
Szilberer Tamás	1823. III. 5	birtokos	gazdálkodó
Weninger József	1838. VI. 18	lisztkereskedő	

Krisztinaváros.

Áldássy Antal		tisztviselő	polgár, magyarosított név
Böck Frigyes	1834. IV. 14	gazdálkodó	
Günther Pál	1838. VII. 27	pék	
Haderer Mátyás	1827. VII. 6	birtokos	szőlőbirtokos
Hesz Ignác	1842. III. 14	áll. pénztárnok	
Keszler János	1847. X. 11	udv. kam. titkár	
Knabe Vilmos	1844. VIII. 12	kőműves	
Kramolin Alajos	1848. I. 10	gyógyszerész	
Lencsó Mihály	—	nyomdatulajd.	birtokos
Mayer Lipót	1832. II. 17	szőlőműves	
Miloch Antal	1836. IV. 29	kereskedő	
Popler Károly	—	háztulajdonos	
Populus József	1844. VI. 24	gazdálkodó	
Seifert Antal	—	háztulajdonos	
Szulcberger János ..	1836. VII. 25	kereskedő	szatócs
Wagner János	1834. VI. 30	nyomdász	
Weiss György	1835. IV. 8	gazdálkodó	
With Antal	1819. X. 29	szabó	

Azoknak a képviselőknek az adatai, akiknek neve mellett a polgárjog elnyerésének teljes időpontja megjelöltetett, a szfv. levéltárában őrzött budai polgárkönyvekből valók; a többieknél a közölt adatokat a választói névjegyzékek szolgáltatták.